

teksten gezegd en gelezen tijdens onze
voorstelling van 'de republiek' in de balie op
maandag 3 februari 2025.

inleiding

annie kouwenhoven

a.l. snijders

uit: 'oh the world ah the world' 2023

'vragen'

ik ken een man die zwijgt alsof hij nooit zal
sterven. ik bedoel hiermee dat hij zich niet
bemoeit met de grote veranderingen in de

wereld en de maatschappij. corona en
klimaatverandering trekken zijn aandacht niet,
hij leeft een volstrekt eigen leven. hij woont in
italië, maar is in amsterdam geboren. ik heb hem
niet vaak ontmoet, misschien vijf keer. hij is
vijftien jaar ouder dan ik. ik heb gehoord dat hij
een paar weken in amsterdam is, ik wil hem
bezoeken. ik ken hem al vanaf mijn tiende jaar,
hij heeft mij vanaf die tijd gefascineerd. ik
woonde in de rivierenbuurt, net als zijn ouders.
hij woonde toen al niet meer thuis, hij had zijn
ouders op z'n vijftiende verlaten, maar hij kwam
er nog wel eens, hij was niet met ze
gebrouilleerd. hij zwierf door de stad en woonde
in onbewoonbare huizen. hij werd geen
populaire zwerver, geen versierder, geen provo,
geen dief, hij werd iemand die hij wilde zijn,
maar niemand wist wat dat betekende.

een saillant voorbeeld, hij ontmoette een
vioolbouwer, hij ontdekte de viool. hij nam zich
voor violist te worden. hij zocht een baan waar hij
niets voor voelde, maar waarmee hij na enige tijd
genoeg verdiende voor een viool. daarna zette hij
enige stappen waarmee hij op het
conservatorium belandde - hij werd er met succes
violist. maar stel je niets voor bij zijn
violistenleven, hij was ook wiskunde gaan
studeren en had ook die studie met succes
afgerond. en nog altijd blijft hij zwijgen bij de
grote gebeurtenissen waar iedereen een mening

over heeft. de laatste veertig jaar woont hij in een kamer in het centrum van florence. er staat alleen een tafel met twee stoelen. hij betaalt geen huur, het huis is eigendom van een italiaan die hij ontmoet heeft op de schaakclub. tijdens z'n wiskundestudie is hij gaan schaken. dat heeft hem voordeel gebracht. hij drinkt niet en hij rookt niet, hij eet iedere dag een bord spaghetti. ik heb nooit zo'n man ontmoet. soms, als de nood hoog wordt, speelt hij in nice als straatmuzikant op de promenade des anglais op de boulevard langs de middellandse zee. hij legt zijn hoed op de grond en speelt erop los. als hij veel verdient neemt hij een kamer in het duurste hotel en drink de duurste wijnen. op de terugweg naar florence is hij weer blut. hetzelfde gebeurt er in noord-afrika waar hij speelt in de bordelen van marakesh. hij geeft het geld op dezelfde plaats uit.

ik wil hem bezoeken in amsterdam, omdat ik me zoveel zorgen maak over het populisme, de komende inflatie, het verdwijnen van de zoetwatervis en het stijgen van de grote oceanen. ik wil weten hoe je zonder deze zorgen kunt leven. als het me niet lukt heb ik nog altijd de kasteelheer. die woont niet ver van mij af in z'n kasteel, dat zal u niet verbazen. ik wandel daar vaak. soms kom ik hem tegen met z'n motorzaag, hij werkt zelf in zijn eigen bos. dat is een ander type mens. hij kan mij misschien helpen.

snijders

'toergenjev & carel helder'

ik ken een verhaal van toergenjev dat begint met het palaveren van een stel jongelui. een van de jongens grijpt in:

'al dat geheimzinnige geredeneer van jullie is in zijn soort best aardig, maar het dient nergens toe. de gewone gang van zaken is, dat ieder kennis neemt van de mening van zijn tegenstander en bij zijn eigen overtuiging blijft.'

carel helder heeft een serie gemaakt onder het motto wat doet je buurman? ik weet niet of hij

aan basho dacht, maar ik vermoed het wel, carel is niet een man die zijn beroemde haiku vergeet.

'ver in de herfst is het
wat zou mijn buurman doen
hoe zou die leven'

basho was een japper en leefde van 1644 tot 1694.

kenners beschouwen deze haiku als zijn beste.

'o, oude vijver!
een kikvors springt van de kant,
geluid van water'

miranda prein
esther jansma
uit: we moeten 'misschien' blijven denken' 2024

'een alfabet van invloeden'

j
is voor janus,

v
is voor vis.

a
is voor de archeologie. archeologen keren de aarde binnenstebuiten op zoek naar een verleden waarvan ze hopen dat het waarheden bevat die ook vandaag nog gelden. ze zijn niet de baas van de tijd, maar van de ruimte, de materie,

de grond. ze ontrafelen de bodem laagje na laagje, graven kamers in de diepte alsof ze omgekeerde architectuur bedrijven en lezen verhalen waar anderen alleen modder zien. hetzelfde doe ik als ik schrijf. in geval van twijfel denk ik: verfijn, schrap, graaf dieper, wees preciezer. daarom schrijf ik geen langdurig proza. ik lijk op een horlogemaker die een kapot mechaniekje vasthoudt en dat probeert te repareren met kleine instrumentjes.

ik houd van praten en wanneer niemand luistert, praat ik op papier. daarom is de
b
is voor brieven.

b
is ook voor het ongemak ervan, want ik kan niet liegen als ik schrijf. ja, ik kan 'de waarheid liegen', maar dat betekent alleen dat ik die concentreer. de waarheid, schreef nietzsche, lijkt op een koud bad: je moet er snel in en heel snel weer uit.

e
is voor einde. verlies is de motor van verandering. e is ook voor 'eating poetry' van **mark strand**. ik las dit gedicht ruim twintig jaar geleden onder de woestijnzon van arizona en veranderde erdoor. het 'zona' was de eerste keer dat ik op allerlei manieren beseft hoe weldadig een oneerbiedige houding tegenover poëzie kan zijn.

gedichten eten

inkt druipt langs mijn mondhoeken.
niemand is zo gelukkig als ik.
ik heb gedichten gegeten.

de bibliothecaresse gelooft niet wat ze ziet.
haar ogen staan bedroefd
en ze loopt met de handen in haar jurk.

de gedichten zijn op.
het licht is zwak.
de honden op de keldertrap komen naar boven.

hun oogballen rollen.
hun blonde poten branden als braam.

de arme bibliothecaresse begint stampvoetend te
huilen.

ze begrijpt het niet. wanneer ik op mijn knieën
val en haar hand lik,
schreeuwt ze.

ik ben een nieuw mens.
ik grom naar haar en blaf.
ik dartel van genot in de hoekige nacht

j
is voor voor janus. als ik twee gezichten zou
hebben, zou het ene vol afgrijzen kijken naar de

vreselijke dingen die ons overkomen en die wij
elkaar aandoen, terwijl het andere vrolijk zou
lachen om de absurditeit van de poëzie. mijn
gezichten lijken op goliath en maar in mijn geval
werpt david geen steen. david doet iets wat
absurd is: hij begint te dansen en daarmee
negeert en antwoordt hij zijn tegenstander op
hetzelfde moment. hij weet dat hij niet kan
winnen, maar toch danst hij. hij beoefent
'beheerste gekte'. en goliath, wat doet hij? die
doet wat voor de hand ligt: hij blijft goliath,
angstaanjagend, groot, zo zwaar dat hij iedereen
verplettert die niet voor hem opzij gaat.

q
is voor de quantummechanica.
dat deeltjes zich op het subatomaire niveau
onvoorspelbaar gedragen, wordt onder meer
verklaard door aan te nemen dat er eindeloze
reeksen parallel universa naast en door elkaar
bestaan. voortdurend splitsen zich werelden van
de onze af, is de theorie. als dat zo is, bestaan er
eindeloze reeksen esthers. dan hoef ik mijn
werkelijkheid alleen maar te verbeteren om in
een beter universum te belanden. ik vermoed dat
ik dat al talloze malen heb gedaan. met elk plan
dat ik uitvoer en elk gedicht dat ik schrijf, zet ik
de werkelijkheid naar mijn hand

x
is voor alle dichters die me hebben beïnvloed en
die ik hier niet heb genoemd.

m

is voor missen.

jansma

margijn bosch

k. michel

uit: 'waterstudies' 1999

'glas is een trage vloeistof'

water is een meervoud en licht idem
alles wat ik van de hemel weet
heb ik onder mijn voeten op straat
gezien in de regenplassen

een blik werpen is te weinig
goed kijken is een beweging voorover maken
op een beeldscherm in de etalage
zie ik een witgeklede man die staat te zwaaien
op het bovendek van een cruiseschip
na iedere slag volgt hij de golfbal
met zijn hand boven zijn ogen

de lucht is vol ingekleurde kleuren

eenmaal uitgerold in de woestijn
wordt ieder tapijt een tuin

recentelijk hebben amerikaanse onderzoekers
ontdekt hoe een waterdruppel valt
te zwaar geworden, glijdt hij van de kraantuit
hangend aan een draadje van water
dat steeds dunner wordt en dan knapt
de beste analyses van het expressievraagstuk
zijn zingend onder de douche ontstaan

maar de waterdraad wordt niet
in een vloeiende beweging steeds
dunner, nee hij blijkt zich in etappes
telescopisch uit te schuiven
als een nek die schoksgewijs weerstand
biedt tegen het lostrekken van de romp

ik kan de uitgang in mijn droom
niet vinden omdat ik voortdurend
opbots tegen een schaduw, de mijne

achter de gordijnen iedere morgen weer
het werk van de eenden en de meerkoeten
tuinlieden die rondom mijn woonboot
het licht aanharken en losschoffelen

laatst zag ik iemand in tranen
uitbarsten en voor het eerst viel mij op

misschien omdat het een vreemde was
dat aan het huilen een stadium
voorafgaat waarin de schouders
schokken en een optocht van grimassen
zich door de menigte van het gezicht dringt
om vrij baan te maken voor de ontlading

de kunst is om zo snel te vallen
dat je voorbij jezelf vliegt
en nog net op tijd bent
om jezelf op te vangen

Michel

uit: 'bij eb is je eiland groter' 2010

dat was gisteren en nu loop ik op blote voeten

uit de golven door het schuim
over de zandplaat rennen

met de allerbeste bedoelingen
ren ik over het strand
door de duinen de naaldbossen
voorbij de bollenvelden het stoomgemaal

langs het nevelige grasland
de sloom varende koeien
de rijen ijle populieren
zwaaiend naar de bushaltes
de stapels bietenkoppen
de tractoren de eenzame trimmers
de voortuinen de badjassen
de oranje klaarovers in de buitenwijken

langs de spiegelende kantoren
het parkeergroen
door het winkelhart en de tralalamuziek
naar het multimedievergaderpark
knikkend naar de portiers
bij de theatrale publieksingang

wuivend naar de gastvrouwen
achter de koffietafels glijd ik
de branding van de zaal binnen

om door het gladioolrode gangpad
ontspannen maar beheerst
als een man van de wereld
ook naar de microfoon te lopen

en leven en laten leven
denkend mijn mond open te doen om
(met alle respect) (naar mijn mening)
ook eens flink uit te varen

en plots
te ontdekken dat de microfoon
sprekend lijkt op een donkergrijze
opgezette papegaai
ruis

grindpad keelgeschraap
een ch-ch-ch
dat maar geen harde **g** wil worden
boven de deinende hoofdenzee

'dat hij zei dat jij zei dat wij'
zweven stofjes in het strijklicht
'het mag het kan niet zo zijn dat'
komma's arabesken uitroeptekens

storing

ik tik met mijn wijsvinger
123

op de microfoon
met een licht knikje
schrikt de papegaai op
en kraakt 'op onze planeet
gelden meningen
als de allerrrr
laagste vorm van leven'

jan joris lamers

michaïl lermontov

uit: 'mtsyri en andere gedichten'

vertaling: nina targan mouravi

'dankbaar' (1840)

voor alles, alles wil ik jou bedanken:
voor het verdriet, de vetes en de kift,
voor elk vergeefs en onderdrukt verlangen,
voor het verraad, de kussen vol vergift.
voor elke droom, vertrap en diep verborgen,
voor 't zielenvuur verspild in de woestijn...
maar zou je in de toekomst willen zorgen
dat ik niet lang meer dankbaar hoef te zijn.

*

het vuur, de kwelling zijn voorbij,
de liefdesroes vervlogen,
maar nog leeft je beeltenis in mij,
niet meer almachtig weliswaar;

ik kijk nog immer naar je om,
al droom ik van iets nieuws - tot slot
blijft een verlaten dom een dom,
een afgezworen god een god!

'het eenzame zeil' (1832)

een sneeuw wit zeil dat in de leegte
door de azuren zeemist gloort,
wat zoekt de schipper in den vreemde,
wat laat hij achter in zijn oord?

de golven slaan tegen de steven,
het waait, de scheepsmast kreunt en zucht.
helaas! geluk is niet zijn streven,
noch is hij daarvoor op de vlucht.

de helderblauwe diepte onder,
het gouden zonlicht boven... wel,
hij hunkert naar een storm, - daarzonder
kan hij niet rusten, de rebel!

lermontov

florian diepenbrock

'de gemeenschap'

jaargang 1 nummer 1 1925

'verantwoording.'

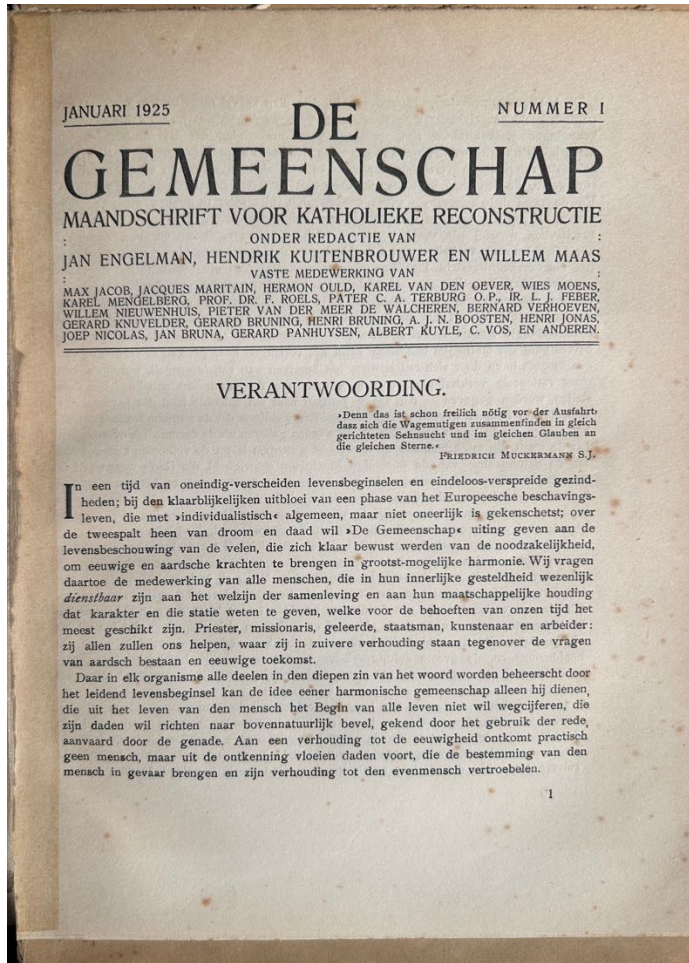
in een tijd van oneindig-verscheiden
levensbeginselen en eindeloos-verspreide
gezindheden; bij den klaarblijkelijken uitbloei

van een fase van het europeesche
beschavingsleven, die met 'individualistisch'
algemeen, maar niet oneerlijk is gekenschetst;
over de tweespalt heen van droom en daad wil
'de gemeenschap' uiting geven aan de
levensbeschouwing van de velen, die zich klaar
bewust werden van de noodzakelijkheid, om
eeuwige en aardsche krachten te brengen
in 'grootst-mogelijke harmonie. wij vragen
daartoe de medewerking van alle menschen, die
in hun innerlijke gesteldheid wezenlijk
'dienstbaar' zijn aan het welzijn der samenleving
en aan hun maatschappelijke houding dat
karakter en die statie weten te geven, welke voor
de behoeften van onzen tijd het meest geschikt
zijn. priester, missionaris, geleerde, staatsman,
kunstenaar en arbeider: zij allen zullen ons
helpen, waar zij in zuivere verhouding staan
tegenover de vragen van aardsch bestaan en
eeuwige toekomst.

daar in elk organisme alle deelen in den diepen
zin van het woord worden beheerscht door het
leidend levensbeginsel kan de idee eener
harmonische gemeenschap alleen hij dienen, die
uit het leven van den mensch het begin van alle
leven niet wil wegcijferen, die zijn daden wil
richten naar bovennatuurlijk bevel, gekend door
het gebruik der rede, aanvaard door de genade.
aan een verhouding tot de eeuwigheid ontkomt
practisch geen mensch, maar uit de ontkenning

vloeien daden voort, die de bestemming van den mensch in gevaar brengen en zijn verhouding tot den evenmensch vertroebelen.

vincent vandenbergh
michel de montaigne
uit: 'de essays' 1592
vertaling hans van pinxteren

over de ongelijkheid onder ons mensen

a plutarchus zegt ergens dat het onderscheid tussen het ene dier en het andere minder groot is dan tussen de ene mens en de andere, en hij heeft het dan over karakter en zielskracht.

inderdaad zie ik tussen epaminondas, zoals ik mij hem voorstel, en sommige kennissen van mij (ik heb het over mensen die hun verstand kunnen gebruiken) zo'n groot verschil dat ik graag een stapje verder ga dan plutarchus en zou willen zeggen dat tussen de ene mens en de andere een groter onderscheid kan bestaan dan tussen mens en dier:

c 'ach, wat kan de ene mens toch ver boven de ander staan;'

er bestaan evenveel stadia van bewustzijn als er vademmen zijn van de aarde tot de hemel, namelijk ontelbaar veel.

a maar het is verbazingwekkend dat alles naar eigen merites wordt beoordeeld, behalve de mens. een paard bewonderen wij toch omdat het sterk en behendig is,

b wij prijzen een paard dat met zijn snelle draf steeds weer de zege in het circus behaalt en door de mensen luid wordt toegejuicht,'

a en niet omdat het mooi is opgetuigd; een hazewind om zijn snelheid, niet om zijn halsband; een valk om zijn vleugels, niet om zijn werpriem en zijn belletjes. waarom beoordelen wij dan ook een mens niet naar wat hijzelf is? hij heeft veel bediendes, een mooi paleis, veel invloed, een hoge lijfrente: dat zit allemaal aan

de buitenkant, niet in hemzelf. je koopt toch ook geen kat die nog in de zak zit? wie onderhandelt over een paard, neemt het zijn tuig af en bekijkt het zonder opsmuk, onbedekt. of als het wel voorzien is van een dek, zoals vroeger aan een vorst een paard te koop werd aangeboden, dan alleen over de minder belangrijke delen, zodat de glans van de huid of de brede achterhand de aandacht niet afleidt van de voornaamste delen: de benen, de ogen en de hoeven,

'als een prins een paard koopt, bekijkt hij het bedekt,
opdat hij in zijn kooplust niet door het fijne hoofd,
de stoere hals of de machtige kroep wordt misleid,
terwijl het, hoe sierlijk ook, maar zwakke benen heeft.'

waarom gaan wij dan, als wij een mens beoordelen, op zijn uiterlijkheden, op zijn dekmantel af? hij laat ons alleen de delen zien die hem niet eigen zijn, en houdt alles verborgen waaraan valt af te lezen wat hij werkelijk waard is. je wilt de prijs niet weten van de schede, maar van het zwaard: zodra je het ontbloot hebt, geef je er misschien geen rooie cent voor. zo ook moet je een mens beoordelen naar zijn innerlijke waarde, niet naar zijn uiterlijke opschik. en zoals een schrijver uit de oudheid eens heel geestig

opmerkte: 'weet je waarom je denkt dat die man groot is? omdat je het voetstuk waar hij op staat erbij rekent.' de sokkel is het standbeeld niet. je moet zijn stelten niet meetellen: hij moet zijn rijkdommen en eretitels ter zijde leggen en zich laten zien in zijn hemd. is hij monter en gezond, is zijn lichaam in een goede conditie? hoe is het geestelijk met hem gesteld? is zijn geest mooi, capabel en in alle opzichten deugdzaam? is deze rijk van zichzelf of slechts dankzij geleend goed? heeft hij soms meer geluk dan wijsheid gehad? kan hij een getrokken zwaard op zich af zien komen zonder de blik af te wenden? maakt het hem wat uit of het leven hem langs de mond of langs de strot ontvliedt? is hij kalm, evenwichtig en tevreden? daar moet je naar kijken, dan kom je er wel achter hoe groot de verschillen tussen de mensen onderling zijn.

'is hij wijs en zichzelf meester,
bang voor armoe, dood noch kerkers,
sterk genoeg om zijn hartstochten te weerstaan
en eerbewijzen te verachten, als een ronde bal
in zichzelf besloten, zodat alles van hem afglijdt
en de slagen van het noodlot hem niet treffen?'

zo iemand staat oneindig ver boven vorsten- en hertogdommen: hij is zichzelf een keizerrijk.

c 'een wijs man smeedt zijn lot met eigen hand.'
a wat heeft hij nog te wensen?

'zien wij dan niet dat onze aard
zich niets anders wenst dan een lichaam
zonder pijn, en een geest die, vrij en blij,
niet door zorgen of angst wordt geplaagd?'

vergelijk zo iemand nu eens met de massamens
die, dom en platvloers, slaafs en wankelmoedig,
steeds weer een speelbal in de storm van zijn
strijdige hartstochten wordt en, volledig
afhankelijk van anderen, van hot naar haar
zwalkt. zij zijn verder van elkaar verwijderd dan
hemel en aarde. en toch maakt de gewoonte ons
zo blind dat wij dit verschil niet of nauwelijks
opmerken. maar kijken we naar een boer en een
koning, c een edelman en een bedelman, een
magistraat en een gewone burger, een rijke en
een arme,

a dan springt ons opeens een enorme
ongelijkheid in het oog, terwijl die, om het zo
maar eens te zeggen, niet verder gaat dan hun
broek.

c in tracië onderscheidde de koning zich op een
vermakelijke, zeer bijzondere wijze van zijn
onderdanen. hij had een aparte godsdienst, een
god voor hem alleen, die zijn onderdanen niet
mochten aanbidden: mercurius; en hij zag neer
op hún goden: mars, bacchus en diana. toch is dit
alles maar een oppervlakkig en geenszins een
wezenlijk onderscheid.

a want zoals je toneelspelers op het toneel nu
eens de rol van een hertog of een keizer ziet
vertolken, en even later weer die van een
armzalige dienaar of lastdrager, wat ze
oorspronkelijk en van nature zijn, zo zal ook de
keizer, wiens praal je in het openbaar verblindt,

b 'hij draagt grote, groen glanzende smaragden,
gevat in goud, en hij verslonst zijn mooie,
zeegroene kleed tijdens uitspattingen, in het
zweet van de wellust.'

a als je achter de coulissen kijkt slechts een
gewone man zijn, die misschien nog wel
verachtelijker is dan de minste van zijn
onderdanen.

c' van de een is het geluk naar binnen gekeerd;
van de ander bestaat het uit niets dan
klatergoud.'

a hij wordt net als ieder ander door lafheid,
besluiteloosheid, eerzucht, gramschap en
afgunst gedreven:

'want zijn schatten en zijn hoge waardigheid
verdrijven uit zijn geest noch de onrust
die hem kwelt, noch de zorgen die fladderen
onder zijn verguld plafond.'

b en zelfs omringd door zijn legers wordt hij door
zorg en vrees bij de keel gegrepen,

'echt, de kommer en kwel die de mens overal
volgen,
schrikken niet terug voor wrede pijlen of
wapengedruis;
zij toeven vermetel onder vorsten en machtigen
en laten zich niet imponeren door de glans van
goud.'

montaigne

sara de bosschere

louise glück

uit: averno 2006

vertaling: radna fabias

voortekenen

ik reed je tegemoet:dromen
zwermden om me heen als levende wezens
en de maan aan mijn rechterkant
volgde me, brandend.

ik reed terug: alles veranderde.
mijn verliefde ziel was droef
en de maan aan mijn linkerkant
volgde me zonder hoop.

aan zulke eindeloze indrukken
geven wij dichters ons volkomen,
we maken, stilletjes, van louter gebeurtenissen
voortekens,
tot de wereld de diepste behoeften van de ziel
weerspiegelt.

(naar aleksandr poesjkin)

omens

i rode to meet you: dreams
like living beings swarmed around me
and the moon on my right side
followed me, burning.

i rode back: everything changed.

my soul in love was sad
and the moon on my left side
trailed me without hope.

to such endless impressions
we poets give ourselves absolutely,
making, in silence, omen of mere event,
until the world reflects the deepest needs of the
soul.

telescoop

er is een moment nadat je je oog hebt afgewend
waarop je vergeet waar je bent
omdat je, zo lijkt het, ergens anders
hebt geleefd, in de stilte van de nachthemel.

je bent niet meer hier op de wereld.
je bent op een andere plek,
een plek waar het menselijk leven geen
betekenis heeft.

je bent geen schepsel in een lichaam.
je bestaat zoals de sterren bestaan,
neemt deel aan hun stilte, hun onmetelijkheid.

dan ben je weer in de wereld.
's nachts, op een koude heuvel,
haal je de telescoop uit elkaar.

je realiseert je achteraf

niet dat het beeld onecht is,
maar het verband is onecht.

je ziet weer hoe ver weg
elk ding is van elk ander ding.

glück

telescope

there is a moment after you move your eye away
when you forget where you are
because you've been living, it seems,
somewhere else, in the silence of the night sky.

you've stopped being here in the world.
you're in a different place,

a place where human life has no meaning.

you're not a creature in a body.

you exist as the stars exist,
participating in their stillness, their immensity.

then you're in the world again.

at night, on a cold hill,
taking the telescope apart.

you realize afterward
not that the image is false
but the relation is false.

you see again how far away
each thing is from every other thing.

maureen teeuwen

jan wolkers

uit: 'wolkers in wolkersdorf' 2000

het is een hele tocht door je geheugen om te achterhalen waar je fascinatie voor reptielen en amfibieën vandaan komt, schepselen die in genesis

'het kruipend gedierte des aardbodems'

worden genoemd. een formulering die dichterbij vertrappen dan bewonderen ligt. mijn lief de voor die glibberige dieren zat er al zo vroeg in dat mijn vader die nou niet direct bekendstond om zijn geestige opmerkingen, vooral niet als het het

woord gods betrof, een keer opmerkte, nadat hij uit exodus 8 had voorgelezen over de kikvorsen die bij honderdduizenden tot in de bedden van de egyptenaren doordrongen, 'dat zou voor jan geen plaag zijn.' waar andere jongens marmotten, een poes of een schurftig hondje hadden, warmbloedige troeteldieren die je lekker met je vingers door hun vacht kon kammen en die je soms uit afhankelijkheid een lik over je neus gaven of een ferm kopje, daar zat jij met koudbloedig gedierte dat geen enkele genegenheid voor je toonde en zich bij je komst zo snel mogelijk weggrepte in de duisternis van de vegetatie in je terrarium. en die bovendien, als de eerste kille herfstnevels verschenen, zich voor minstens een halfjaar terugtrokken uit de bovenwereld. liep je met een konijn op je arm dan had je al snel een aantal meisjes om je heen die het diertje wilden aaien zodat je kon meeprofiteren van de spitse strelende meisjesvingers. maar kwam je met een kikker in je hand aanzetten dan rilden ze van afschuw en zetten ze het met gillettjes op een lopen, wat wel te denken geeft. van beide kanten, want ook ik genoot er zichtbaar van. toch heb ik me nooit schuldig gemaakt aan exhibitionisme. op die leeftijd houd je bepaalde kikkers vooralsnog het hele jaar in winterslaap.

het had ook te maken met de avontuurlijke plotselinge ontmoeting, want het waren de

eerste dieren die je in het wild leerde kennen. als je zelf amper boven de tafel uit komt is de verschijning van een grote bruine kikker die met kloppende keel tussen het zevenblad zit een bijna adembenemende belevens. het was of je een verborgen schat vond die ineens uit zijn roerloosheid met grote sprongen verdween.

overal worden padden, kikkers en salamanders ingesloten door de ongebreidelde bouwlust van de mens. zo kwam vroeger onze tuin uit op een sloot en weilanden, maar tegen de tijd dat ik zelf als kleuter in mijn eentje naar buiten mocht was dat groene verschrompeld verdwenen. had het plaats moeten maken voor de bakstenen muur van een garagebedrijf die alle tuinen hermetisch afsloot. het kruipend gedierte dat niet bij de bouwwerkzaamheden met sloot en al ondergespit was, zat voorgoed gevangen tussen wanden van metselwerk.

gelukkig waren er in sommige tuinen, van burens die niet zo onbezonnen de schoffel en hark door de grijze aarde haalden als mijn vader en die wat wilde planten op hun stukje grond duldden, poelachtige vijvertjes met kikkerbeet en waterranonkel waarin de voortplanting kon plaatsvinden, zodat ik mijn hele jongenstijd heb kunnen genieten van steeds weer nieuwe generaties kleine watersalamanders en bruine kikkers die, tot waar de sintels iedere

beschermende groei van onkruid onmogelijk maakten, in onze brandgang doordrongen. toen ik wat ouder was en zelfstandig de omgeving van ons dorp ging verkennen, kwam ik al gauw met een aantal padden thuis die ik zo vertroetelde dat mijn zusters het huiverend aanzagen en zeiden dat mijn handen onder de wratten zaten omdat ik die griezels gewoon op mijn handen liet pissen alsof er limonade uit kwam. dat ik zelf bijna een pad was. maar vooralsnog was er geen prinses die de huid van mijn ruwe wrattige jongensknuisten met een kus kon veranderen in een prinselijk blauwdooraderd velletje. ik bestreed die knoestige uitwasjes door ze met de wattige binnenkant van tuinbonendoppen in te wrijven. wat ook een soort van kikkerzoenen leek.

in het midden van de jaren dertig kreeg ik het verkade-album 'zeewateraquarium en terrarium' van een oom van mij, een blozende pafferige vrijgezel, die erg op mij gesteld was vanwege mijn bezetenheid voor het kruipend gedierte, maar die iets te vaak zei, als we ter reptiel en amfibie trokken, dat hij even een plasje moest plegen. en dat was om de dooie dood geen paddenpis. dat hij mij ook nog een keer meegenomen heeft naar een uitspanning in bloemendaal die kraantje lek heette, geeft reden tot overpeinzen en doet de psalmregel in mij opkomen:

'waarmede zal de jongeling zijn pad, door
ijdelheên omsingeld, rein bewaren.'

maar dat album was schitterend. ik was er niet uit
weg te slaan. de smaragdhagedis die als een
groene kronkel over het albumplaatje golfde. ik
zat er vaak zo intens naar te kijken, alsof ik hem
tot leven wilde wekken, dat mijn broer spottend
opmerkte, 'de smachthagedis.' het
roodbuikvuurpadje in schrikhouding, op zijn rug,
zo vurig, alsof je je vingers aan hem kon branden.
hij- leek inderdaad op een schepje uit de asla
nadat het vuur opgerakeld is en er antraciet
gloeit tussen de sintels. maar het mooist van
alles was de boomkikker waarover geschreven
stond

'met zijn groen ruggetje, geelachtig wit buikje en
zijn mooie diepzwarte zijstreep, maakt het een
bevalligen indruk.'

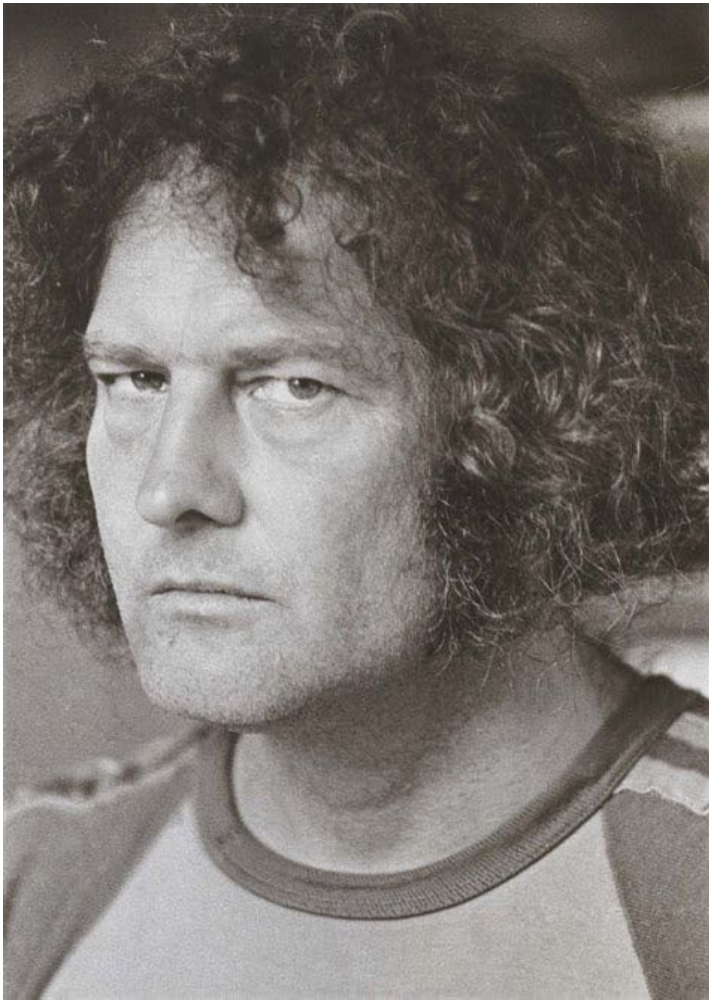
helaas kwamen ze alleen in het zuiden en oosten
van ons land voor, dus zo'n groen juweel zou ik
wel altijd blijven missen, en nooit zou ik zijn
geluidsblaas aan de keel zien opzwellen als een
galappeltje, wanneer het zijn schelle, ratelende
stem verheft, zoals in het album stond. tot ik een
keer met mijn moeder op zaterdagavond mee
mocht om boodschappen te doen in leiden. ze
moest ook op de nieuwe rijen zijn bij de
papierhandel van paddenburg, een naam om je
fantasie op hol te laten slaan. maar er waren
slechts planken met stapels doods en geduldig
papier in allerlei maten en bruine papieren

zakken voor de kleinhandel. mijn moeder kocht
er voor onze winkel grauwe puntzakken waar in
grote donkerblauwe letters 'zout' en 'soda' op
gedrukt stond, die ik in een groot pak bij elkaar
gebonden moest dragen, het scherpe touw
snijdend in mijn vingers.

toen we terugliepen om over de korenbeurs naar
de tram te gaan, stond ik ineens oog in oog met
wel twintig terraria in de etalage van vivarium
stol. hazelwormen, adders, opgerold als drollen,
muurhagedissen in alle variëteiten, ringslangen
en moerasschildpads.

voor het eerst van mijn leven zag ik het hele
album in levenden lijve. en daar, in een hoekje
van een van de terraria, tegen het glas gedrukt
alsof ze ertegenaan geplakt waren, zaten ze. drie
onder elkaar. zo groen als eendenkroos. terwijl
mijn moeder een beetje stond te griezelen om al
dat gewriemel leek het of ik aan de poorten van
het paradijs terechtgekomen was en ik stelde me
voor dat op die puntzakken geen 'zout' of 'soda'
gedrukt stond maar 'hazelwormen,' 'hagedissen'
en natuurlijk 'boomkickers,' en dat ik maar de
winkel in hoefde te gaan om ze te vullen en thuis
van mijn armelijke terrarium met maar een
enkele pad en kikker een vijfde scheppingsdag te
maken met al het kruipend gedierte des
aardbodems naar zijn aard.
en dat god zag dat het goed was.

wolkers

niet lang daarna hoorde ik dat die boomkickers een kwartje per stuk kostten en dat je ze meekreeg in een klein rond spanen doosje waar ze maar net in pasten, waarin ze klem zaten als een pingpongballetje. maar ja, een kwartje. we waren nog ver af van de tijd dat de jeugd zich achteloos een paar nikes aanschaft voor het bedrag waar je in mijn jeugd zoveel boomkickers voor had kunnen kopen dat je er een hele woonwijk in kairo mee zou hebben kunnen ontvolken. ik heb mijn oudste broer een keer onder tranen hartstochtelijk proberen over te halen om mij een kwartje te geven om zo'n gevuld spanen doosje te kopen. hij bleef

halsstarrig weigeren ondanks de brandende blik waarmee ik hem belaagde. 'ich meint, es müsst in meinen augen stehn, auf meinen wangen müsst man's brennen sehn.' tot op de dag van vandaag zou ik precies de plaats kunnen aangeven waar dat hartstochtelijk gesoebat plaatsvond. aan het einde van de hoofdlaan door de leidse hout die uitkwam op de maredijk, want dat was het keerpunt. linksaf ging je boomkikkerloos naar huis, rechtsaf kwam je in leiden met als einddoel vivarium stol. nu is er een verkeersweg die iedere jongenstraan met uitlaatgassen zou verdelgen.

op tien mei 1940 zou ik dan eindelijk een paartje boomkickers gaan kopen, want eenzaamheid moet ook voor een koudbloedig dier treurig zijn. met koperpoetsen, waar ik vijf cent per keer voor kreeg, had ik het benodigde geld bij elkaar gespaard. het was net of ik het groen, dat ik met brasso van het metaal had gepoetst, weer in huis ging halen in kikkervorm. maar al in de vroege ochtend vlogen de granaten van de artillerie over ons dak richting vliegveld valkenburg waar de Duitsers parachutisten hadden uitgestrooid. hoewel we in oorlog waren ging ik op weg naar vivarium stol in leiden. door menigten mensen die op de hoeken van de straten samenschoolden en legereenheden die op weg waren om het vliegveld te heroveren. maar op de nieuwe rijen was vivarium zoals de meeste winkels gesloten.

ik kocht toen voor het geld een zaklantaarn die net in de handel was, alsof ze wisten dat de oorlog zou uitbreken. voor het glas kon je met een knopje een blauw cirkeltje mica schuiven zodat je in het donker met een lijkenlichtje kon rondlopen zonder dat je de aandacht van vliegtuigen trok.

door de spanning tijdens de bezetting en mijn studie aan de schilderacademie raakten de boomkickers en aanverwant gedierte volledig op de achtergrond. hoewel ik dagelijks in leiden kwam liep ik nog maar zelden langs vivarium stol, dat trouwens aardig verslofte want de mensen hadden wel wat anders aan hun hoofd dan terraria te onderhouden. hoewel ik tijdens de oorlog bij de weinig sprankelende kleur van uniformen nooit gedacht heb aan het groen van boomkickers, waarvan de huid soms kon wrinkelen als een slecht bevestigd plakplaatje, kwam die gedachte even na de bevrijding bij me op. toen ik een oud amerikaans tijdschrift in handen kreeg waarin een reclame stond voor het sigarettenmerk 'lucky strike.' omdat het amerikaanse leger voor de camouflage van hun oorlogsmaterieel alle groene pigment nodig had, werd het van hogerhand verboden de pakjes sigaretten nog langer groen te maken. om de kopers aan het veranderde uiterlijk te laten wennen was er in die advertentie een wit pakje afgebeeld met eronder 'green is in the war.' en toen moest ik even denken aan de

boomkikkertjes die volkomen uit mijn gezichtsveld verdwenen waren. ik had ook geleerd, door het vele buiten tekenen en schilderen, de dieren op hun beloop te laten. want als je in het bos zat te werken en er kwam een pad langs liet je het diertje onaangeraakt passeren. met een natte hand werkt het trouwens niet zo goed met houtskool of krijt.

toch heb ik me nog één keer tijdens de oorlog door het kruipend gedierte des aardbodems in de luren laten leggen, of misschien is een vroegtijdig vaderschap me er wel door bespaard gebleven. een meisje uit de donkersteeg, een vroegrijp renoiresk mokkel, was zo verliefd op me dat ze vond dat het nou maar eens moest gebeuren. zij in een roze zomerjurk die als een bloemkelk om haar benen klokte en ik met van het krijt en de verf schoongeboende handen - wratten had ik toen allang niet meer- zo liepen we hand in hand als romeo en julia over met populieren bezoomde landwegen en langs de haarlemmertrekvaart naar warmond. daar, in de schaduw van de ruïne, vlijden we ons zoenend in het gras neer. zo verdomd lieflijk en zonder hulp van een filmregisseur. toen mijn hand langs haar dijen omhoogging en ik even opkeek hoe het nou zat met die ingewikkelde meisjeskleden zag ik ineens een pad tussen haar benen zitten, een beetje in elkaar gedoken door die plotselinge roze wolk. maar dat was geen gewone pad! dat was een rugstreeppad, die ik nog nooit gezien

had. ik sprong meteen op en pakte het diertje, en zij sprong ook op met een gillette toen ze zag wat ik in mijn hand had en om de paddenpis die tussen mijn vingers door droop.

'in een wip was de lust-om te vrijen gebluscht,' zoals piet paaltjens dichtte. waarmee ik geenszins wil beweren dat liefhebbers van reptielen en amfibieën gedoemd zijn tot een vrijgezellenbestaan.

toen we jaren geleden op texel kwamen wonen aan de rand van de staatsbossen en de duinen, in een huis met vierduizend vierkante meter onbedorven terrein eromheen en een grote oude poel, hadden we alleen maar heikickers, mooi getekende dieren met chocoladebruine vlekken en goudbruine strepen over de rug. ik denk dat de poel, die gedeeltelijk door geboomte omringd is, te donker was voor rugstreeppadden. de afgelopen winter heb ik een tweede poel laten aanleggen op een open stuk. helder drangwater uit de duinen kwam op de zanderige bodem te staan. en van het voorjaar hoorden we ze ineens kwekken, de rugstreeppadden. het duurde niet lang of er zaten honderden paddenvisjes in. als die allemaal tot wasdom komen kom ik rijkelijk in de padden te zitten. een paar keer per dag loop ik van mijn werk er even naartoe om te zien hoe ze krioelen in het zonbeschenen water. er zijn niet zo veel manieren om gelukkig te zijn. dit is er één van.

colofon:

open kunstenaarsvereniging 'de (eerste) republiek' (sinds 1992) & 'de balie' (sinds 1982)

<https://debalie.nl/> <https://www.discordia.nl/>
<https://www.stan.be/> <https://barreland.nl/>
<https://deroovers.be/> <https://theatertroep.nl/>

--deze keer met: sara de bosschere, florian diepenbrock, margijn bosch, jan joris lamers, miranda prein, annette kouwenhoven, vincent vanderberg, merel de groot, maureen teeuwen.

correspondentie: riserv@gmail.com